

Od Redakcji

Geograficzne przestrzenie utekstowione są czwartą opublikowaną w ramach serii „Poetyka i Horyzonty Tradycji” monografią zbiorową poświęconą kategorii przestrzeni, kluczowej dla współczesnych dyskursów humanistycznych takich, jak: geopoetyka, geokrytyka, geografia humanistyczna czy historia topograficzna. Niniejszy tom stanowi kontynuację problematyki zaprezentowanej we wcześniejszych: *Od poetyki przestrzeni do geopoetyki* (Białystok 2012), *Geografia i metafora* (Białystok 2014) oraz *Przestrzenie geo(bio)graficzne w literaturze* (Białystok 2015), a zarazem poszerza ją o zagadnienia dotyczące związków między miejscem geograficznym a jego tekstową reprezentacją. Artykuły składające się na monografię inspirowane są pytaniem o możliwe formy utekstowienia przestrzeni, która zmienia się, przeobraża lub znika. Przedmiotem analiz są zatem teksty będące artykulacją jednostkowego bądź zbiorowego doświadczenia przestrzennego. Autorzy artykułów, mniej lub bardziej otwarcie, poddają refleksji sprawczą moc tekstów literackich i kulturowych, opisujących konkretną przestrzeń geograficzną.

W pierwszej części zatytułowanej *Miejsca – mapy – opowieści* przedstawione zostały praktyki kulturowe utekstawiania miejsc z obrzeża mapy, przemilczanych, wykluczonych, marginalizowa-

nych bądź też uobecnianych przez figury nostalgii czy melancholii. Katarzyna Szalewska, pisząc o pustce jako kategorii przestrzennej i analizując strategie tekstualizacji miejsc, w których podmiot percypujący jest już nieobecny, daje przegląd szeregu figur nieobecności i charakteryzuje tym samym swoistą retorykę pustki. Maciej Dajnowski zajmuje się fenomenem mapy geopoetycznej (imago logicznej), szkicowanej na podstawie literatury i tekstów kultury. W swoim projekcie opisu i klasyfikacji tego typu map wypracowuje model „fałda–kontrafałda”. Małgorzata Czermińska, wchodząc w rolę archeologa pamięci, „zmusza” puste miejsca (miejsce nie-pamięci) na Starym Mieście w Gdańsku do opowiedzenia czterech historii o różnym przebiegu, które tu miały swój początek. Badaczka schodzi w głąb pamięci milczącego miejsca i snuje opowieści o teatrze, synagodze, więzieniu i parkingu. Elżbieta Konończuk pokazuje mechanizmy utekstawiania, a przez to przywracania pamięci, miejsc zmarginalizowanych, wykluczonych, zamieszkałych przez ludzi „historycznie niemych”. Interpretacji poddaje teksty kultury dotyczące historii Podlasia, realizujące ideę historii ratowniczej. Konkretnie miejsce geograficzne jest także przedmiotem refleksji Agnieszki Karpowicz, analizującej – na podstawie przedwojennego, polskiego przewodnika po Warmii i Mazurach – performatywność nazw w topografii Giżycka. Autorka tworzy projekt mapowania terytoriów, na których pamięć zbiorowa wielokrotnie ulegała zmianom, była wypierana i kształtowana na nowo. Grzegorz Czerwiński zaś analizuje sposoby przedstawiania przestrzeni geograficznej we współczesnej poezji Tatarów polskich, traktując ją jako artykulację doświadczenia „podwójnej emigracji”.

Druga część, zatytułowana *Konkret geograficzny (re)konstruowany*, składa się z artykułów tematyzujących narracyjną rekonstrukcję miejsc, które zniknęły w wyniku przemian cywilizacyjnych, kataklizmów bądź celowych ludzkich działań. Agnieszka Izdebska przedstawia sposoby konstruowania przestrzeni w powieściach W.G. Sebald, ze szczególnym zwróceniem uwagi na funkcję fotografii w narracjach tego pisarza. Agnieszka Czyżak na podsta-

wie utworów Marka Bieńczyka, Ignacego Karpowicza oraz Pawła Potoroczyna omawia figurę przestrzeni cudzej, obcej, niemożliwej do oswojenia. Przedmiotem refleksji Tomasza Cieślaka są utwory Tomasza Różyckiego *Bestiarium* i Karola Maliszewskiego *Manekiny*, które łączy kreacja przestrzeni inspirowana prozą Brunona Schulza. Badacz interpretuje przestrzeń miejską jako *imaginarium* emocji i przeżyć dziecięcych bohaterów. Szymon Trusewicz odczytuje opowiadanie Andrzeja Stasiuka *Miejsce* jako literacką fenomenologię przestrzeni, której istotą jest pustka po przeniesionej do muzeum cerkwi. Magdalena Roszczyńska poddaje analizie *Jakuck. Słownik miejsca* Michała Książka, zwracając uwagę na praktyki biopoetyckie pisarza. Przedmiotem rozważań Magdaleny Horodeckiej jest twórczość reportażowa Wojciecha Góreckiego dotycząca Kaukazu, interpretowana przez pryzmat zaproponowanej przez autorkę kategorii „geograficzne kontinuum reprezentacji”, pozwalającej na ujawnienie strategii utekstowania przestrzeni. Svetlana Palenko analizuje literackie sposoby kreowania przestrzeni miejskiej Petersburga nawiedzanego przez powódzie, opisywane w literaturze nie tylko rosyjskiej. Utwory Artura Daniela Liskowackiego i Witolda Duniłowicza są przedmiotem interpretacji Pawła Wolskiego, który na ich podstawie pokazuje powojenny Szczecin jako miasto o nieustabilizowanej tożsamości. Autor dowodzi tezy o nieciągłości narracyjnej postulowanej w omawianych miejskich narracjach pogranicznych.

Artykuły zebrane w części trzeciej – *Utekstowane miejsca Zagłady* – wpisują się w dyskurs dotyczący Holocaustu, poszerzając go o aspekt topograficzny. Krystyna Pietrych analizuje utwory Elżbiety Cherezińskiej, Steve’a Sem-Sandberga, Andrzeja Barta, Macieja Świerkockiego, Marka Sołtysika i Doroty Combrzyńskiej-Nogali jako przykłady reinterpretacji przestrzeni łódzkiego getta, zwracając uwagę na towarzyszące im możliwości fałszowania i deformacji obrazów historii. Ewa Wampuszyc omawia *Noc żywych Żydów* Igora Ostachowicza, podkreślając rolę topografii miasta w stworzonym przez pisarza projekcie pamięci rekonstruującej spo-

łeczność żydowską wojennej Warszawy. Tematem artykułu Bożeny Karwowskiej jest współzależność konkretnej przestrzeni obozu i jej reprezentacji symbolicznych, artystycznych i tekstowych. Autorka proponuje spojrzenie na byłý obóz zagłady Auschwitz nie tylko jako miejsce pamięci i muzeum, ale jako symboliczną reprezentację wszystkich niemieckich nazistowskich obozów, jak też w ogóle Zagłady. Opisuje Auschwitz jako przestrzeń, której zwiedzający turyści doświadczają fizycznie, i która stanowi miejsce symbolicznych hołdów pamięci składanych przez oficjalne delegacje. Anja Nowak – na podstawie wspomnień byłych więźniów Auschwitz oraz tekstów literackich opartych na osobistych przeżyciach ich twórców – rekonstruuje subiektywnie odczuwaną przez nich przestrzeń obozu, zwracając szczególną uwagę na to, co „wewnątrz” i to, co „na zewnątrz”. Meredith Shaw analizuje sposoby upamiętniania masowych mordów ludności pochodzenia żydowskiego w czasie Zagłady na terenach Podlasia, skupiając się na akcjach nie tylko *Einsatzgruppen*, ale też lokalnych kolaborantów. Autorka podkreśla, że upamiętnienie Zagłady i masowych zabójstw na tym terenie napotyka na szczególne trudności wynikające z podwójnej okupacji: niemieckiej i sowieckiej.

Zgromadzone w zbiorze studia potwierdzają performatywny charakter tekstów literackich i nieliterackich, będących artykulacją doświadczenia przestrzeni geograficznej, ich siłę sprawczą polegającą na wytwarzaniu, rekonstruowaniu i upamiętnianiu konkretnych miejsc. Tych istniejących na mapach geograficznych i tych, które z różnych powodów z nich zniknęły, ale mogą powrócić dzięki mapom geopoetycznym.